

Στάγειρα. Αεροφωτογραφία του αρχαιολογικού χώρου από τα νότια.

ΤΑ ΑΡΧΑΙΑ ΣΤΑΓΕΙΡΑ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΑΡΧΑΪΚΟΥΣ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΚΛΑΣΙΚΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ

Κώστας Σισμανίδης
Δρ Αρχαιολογίας

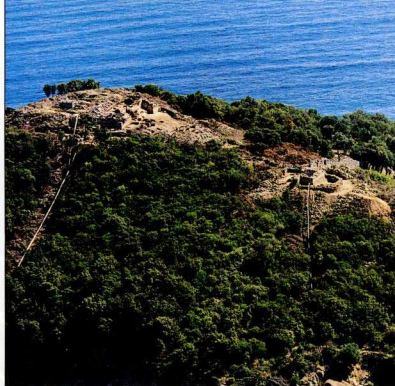
Η θέση της σημαντικής αυτής πόλης, που είναι σ' όλους γνωστή ως η γενέτειρα του Αριστοτέλη, ταυτίζεται με βεβαιότητα τόσο από τις αναφορές σ' αυτήν των αρχαίων συγγραφέων όσο και από τις έρευνες σύγχρονων μελετητών. Εντοπίζεται αμέσως στα ΒΑ του σημερινού χωριού της Ολυμπιάδας, πάνω σε μια ορεινή και πανέμορφη χερσόνησο που ονομάζεται "Λιοτόπι". Η αρχαία πόλη ήταν χτισμένη στους δύο συνεχόμενους και χαμηλούς λόφους αυτής της χερσονήσου, τον Βόρειο (που εισχωρεί βαθύτερα στη θάλασσα) και τον Νότιο.

Στάγειρα. Κεφαλή του 6ου αι. π.Χ. από τη διακόσμηση του αρχαϊκού ναού.

Τα Στάγειρα ιδρύθηκαν από Ίωνες αποίκους της νήσου Ανδρού, γύρω στα 650 π.Χ.. Μετά τους Περσικούς πολέμους έγιναν μέλος της Α' Αθηναϊκής Συμμαχίας, κατά τον Πελοποννησιακό όμως πόλεμο αποστάτησαν από τους Αθηναίους και συμμάχησαν με τους Σπαρτιάτες (424 π.Χ.). Αργότερα η πόλη προσχώρησε στο "Κοινό των Χαλκιδών", που είχε πρωτεύουσα την Όλυνθο, ενώ το 348 π.Χ. υπέκυψε στον Φίλιππο Β', ο οποίος και την κατέστρεψε, για να την επανιδρύσει όμως ο ίδιος λίγα χρόνια αργότερα, προς τιμήν του Αριστοτέλη, δασκάλου του Μ. Αλεξάνδρου. Σύμφωνα με μια παράδοση, λίγο μετά το θάνατο του Αριστοτέλη στη Χαλκίδα (322 π.Χ.), οι Σταγειρίτες μετέφεραν κι έβαψαν το οστά του στην πόλη τους, ιδρύοντας δίπλα στον τάφο του μεγάλο βωμό και καθιερώνοντας μεγάλη

Στάγειρα. Τμήμα της πρώιμης κλασικής οχύρωσης με τετράγωνο πύργο.

ετήσια γιορτή, τα "Αριστοτέλεια". Ο γεωγράφος Στράβων, που έζησε στα χρόνια του Χριστού, σημειώνει ότι στην εποχή του η πόλη ήταν ήδη έρημη. Χίλια περίπου χρόνια αργότερα (στον 10ο ή 11ο μ.Χ. αιώνα), δημιουργείται ένας μικρός βυζαντινός οικισμός στο Βόρειο λόφο, στον οποίο ανήκουν το εντυπωσιακό σωζόμενο διατείχισμα που τον ασφάλιζε και μια υδατοδεξαμενή στην κορυφή του ίδιου λόφου.

Οι ανασκαφικές έρευνες στα αρχαία Στάγειρα ξεκίνησαν δοκιμαστικά τον Σεπτέμβριο του 1990, ύστερα και από τις επίμονες ενέργειες των κοι-

των της Ολυμπιάδας. Μετά τα πρώτα ενθαρρυντικά αποτελέσματα, αποφασίσθηκε η διενέργεια ανασκαφών ευρύτερης κλίμακας. Μολοντί οι ανασκαφές αυτές βρίσκονται ακόμη στην αρχή τους, τα αποτελέσματά τους κρίνονται πολύ σημαντικά:

Από τα σπουδαιότερα είναι ο εντοπισμός του πρώιμου κλασικού τείχους της πόλης, μέσα στην πυκνή βλάστηση του Νότιου λόφου. Η αξία του εντοπισμού του έγκειται κυρίως στο γεγονός ότι γνωρίζουμε πλέον τα ακριβή όρια και την έκταση που είχαν τα αρχαία Στάγειρα, αφού είναι βέβαιο ότι σ' όλες τις άλλες της πλευρές η πόλη βρεχόταν από τη θάλασσα. Η ανασκαφή έδειξε ότι το νότιο αυτό τείχος οριοθετεί την πόλη προς τα νότια, φράσσοντάς την από θάλασσα σε θάλασσα. Αποκαλύφθηκαν μέχρι τώρα μεγάλα του τμήματα μαζί και με άλλα σημαντικά στοιχεία της ίδιας οχύρωσης (κυκλικό και τετράγωνο πύργου, προμαχώνες κλπ.).

Στον αντίστοιχο Βόρειο λόφο της πόλης και απέναντί από το μαγευτικό της νησάκι, τον Καφκανά (την Κύπρο για τους αρχαίους) ήρθε στο φως κι ένα μεγάλο τμήμα του υστεροκλασικού τείχους των Σταγειρών. Βρίσκεται αμέσως πάνω από την κρημνώδη ακτή, ακολουθώντας πορεία ζγκζαγκωτή. Πρόκειται για το τείχος που

σε διάφορα σημεία της αρχαίας πόλης ήρθαν στο φως και πολλά σπίτια της Κλασικής και της Ελληνιστικής περιόδου. Μας δίνουν σημαντικές πληροφορίες για την οικιστική οργάνωση των Σταγείρων, η οποία, όπως φαίνεται, δεν θα διέφερε και πολύ (λόγω της έντονης κλίσης του ορεινού εδάφους) από την αντίστοιχη στις σημερινές "Χώρες" των ελληνικών νησιών. Πλήθος κινητών ευρημάτων από τα σπίτια αυτά μας πληροφορούν για τη ζωή και την κοινωνία στην πόλη των Σταγείρων, κατά τον 5ο, τον 4ο και τον 3ο αιώνα π.Χ. Σημαντικότερο αποτέλεσμα των τελευταίων ανασκαφικών περιόδων αποτελεί ο εντοπισμός της Αγοράς των αρχαίων

Σταγείρων. Βρίσκεται στο κέντρο της πόλης και στον αυχένα μεταξύ των δύο της λόφων. Στην περιοχή αυτή, που ήταν χτισμένα τα δημόσια οικοδομήματα των Σταγείρων, αποκαλύφθηκαν ήδη τμήματα κτηρίων του 6ου και του 5ου αι. π.Χ. καθώς και επιμελημένοι λιθόστρωτοι δρόμοι. Εδώ ήρθε στο φως και μια κλασική Στοά, σημαντικό δημόσιο οικοδόμημα που συγκέντρωνε τους Σταγειρίτες για δημόσιες συζητήσεις. Πρόκειται για ένα μεγάλο, ορθογώνιο και επίμηκες κτήριο (διαστάσεων 7 x 27 μ.), χτισμένο με μαρμάρινους κυρίως γωνιόλιθους. Η πρόσβαση στη Στοά γινόταν με μνημειακή κλίμακα στην πρόσοψή της, την οποία πρέπει να φα-

Σταγείρα. Αεροφωτογραφία του βόρειου λόφου.
Στο χαμηλότερο επίπεδο, ο χώρος της Αγοράς με τη στοά των Κλασικών χρόνων· στο μέσο, το ελληνιστικό σφιδωτό οικοδόμημα δίπλα στο βυζαντινό διατείχισμα και τον τετράγωνο βυζαντινό πύργο και στην κορυφή ο βυζαντινός περιβόλος και ο αρχαϊκός ναός.

Σταγείρα. Ερείτια οικιών Κλασικής περιόδου.

Σταγείρα. Τμήμα του νότιου κλασικού τείχους.

έχτισε ο Φίλιππος Β', κατά παράκληση του Αριστοτέλη, αφού πρώτα ο ίδιος είχε καταστρέψει την πόλη το 348 π.Χ. Στην ίδια περιοχή του βόρειου λόφου αποκαλύφθηκαν διάφορα οικοδομήματα του 6ου αι. π.Χ., όπως είναι ένα μεγάλο κυκλικό κτήριο, πιθανότατα ένα Θεσμοφόριο αφιερωμένο στη θεά Δήμητρα, καθώς κι ένα ιερό των αρχαϊκών χρόνων. Το ιερό αυτό, αφιερωμένο σε μια γυναικεία θεότητα, βρίσκεται αμέσως πάνω από τον απότομο γκρεμό και αποτελείται από δύο τετράπλευρους χώρους. Στον μεγαλύτερο απ' αυτούς, υπάρχουν ένας πρωτόγονος βωμός και μια τετράγωνη μαρμάρινη εσχάρα θυσίων.

Η ακρόπολη των Σταγείρων, σχήματος περίπου ορθογωνίου τριγώνου, εντοπίστηκε και ανασκάφηκε στην κορυφή ακριβώς του Νότιου λόφου της πόλης και σ' επαφή με το νότιο τείχος της. Μέσα σ' αυτήν αποκαλύφθηκαν μέχρι τώρα, τμήματα στρατιωτικών εγκαταστάσεων και μια μεγάλη κυκλική δεξαμενή νερού βάθους 4 μ.

Αξιοσημείωτο είναι ακόμη ότι βρέθηκε και ο κεντρικός υδροδοτικός αγωγός της πόλης (αποκαλύφθηκε, μέχρι τώρα, σε μήκος 40 μ.), ο οποίος κατέβαζε με πηλοσωλήνες το νερό από τον ορεινό όγκο στα νότια των Σταγείρων. Με πυκνές ανασκαφικές τομές

νταστούμε με κίονες στη σειρά. Τους άλλους τρεις τοίχους της περιτρέχει εσωτερικά ένα λίθινο κάθισμα ("θρανίο"). Για τη στρίβη της στέγης υπήρχε εσωτερική κιονοστοιχία με οκτώ κίονες στο μέσο του πλάτους της, από τους οποίους σώθηκαν μόνο οι μαρμάρινες βάσεις τους.

Το 1996 ήταν το έβδομο, κατά σειράν, έτος της συστηματικής ανασκαφής των αρχαίων Σταγειρών, η οποία χρηματοδοτείται από το πρόγραμμα των ΠΕΠ. Εκτός από το καθαυτό ανασκαφικό έργο, έγιναν πέρι και και αρκετές άλλες εργασίες, όπως αποψιλώσεις και καθαρισμοί ευρείας κλίμακας, υδροδότηση του αρχαιολογικού χώρου, διανοίξεις δρόμων, περι-

φράξεις, διαμορφώσεις, στερεώσεις τοίχων, αεροφωτογραφίες, καθώς και αναστηλωτικές εργασίες (βάσει της εγκριθείσας από το ΚΑΣ μελέτης) σε τμήμα μήκους 100 μ. του νότιου κλασικού τείχους της πόλης.

Από τις άλλες, παράλληλες με τις ανασκαφικές εργασίες, δραστηριότητές μας, σημειώνουμε την προσπάθεια αναβίωσης της μεγάλης αρχαίας γιορτής των "Αριστοτελείων" (με δύο μέχρι τώρα καλλιτεχνικές εκδηλώσεις), την ανάλογη για τη δημιουργία του "Διεθνούς Κέντρου Αριστοτελικών Μελετών και Ερευνών των Αρχαίων Σταγειρών" (για το οποίο έχουν ήδη συσταθεί οι επιστημονικές επιτροπές, πα-

ραχωρήθηκε οικόπεδο 80 στρεμμάτων, έχει γίνει ο προϋπολογισμός και η προμελέτη κλπ.), καθώς και τις συχνές αυτοψίες στον περιβάλλοντα χώρο των αρχαίων Σταγειρών, αποτέλεσμα των οποίων ήταν ο εντοπισμός, εκτός των ήδη γνωστών, και άλλων, ιδιαίτερα σημαντικών αρχαιοτήτων, κυρίως στην περιοχή ιδιοκτησίας της TVX Gold Hellas.

Όσον αφορά ειδικά στο ανασκαφικό έργο, διενεργήθηκαν πέρις πολλές και μεγάλες τομές σε διάφορα σημεία ολόκληρης της αρχαίας πόλης, με τα παρακάτω, σε γενικές γραμμές, αποτελέσματα:

α. Αποκαλύφθηκε ολόκληρη η επιφάνεια της ακρόπολης των Σταγειρών, η οποία καταλαμβάνει την κορυφή του Νότιου λόφου της πόλης. Εδώ ήρθαν στο φως λείψανα στρατιωτικών εγκαταστάσεων, ενώ από τα κινητά ευρήματα χαρακτηριστικότερα ήταν τα πολλά (κυρίως ενεπίγραφα) μολύβδινα βλήματα σφενδονών και οι χάλκινες και σιδερένιες αιχμές των βελών.

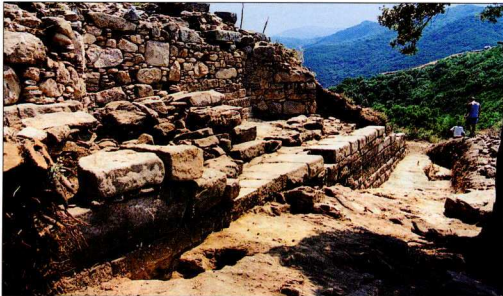
β. Καθαρίστηκε σε μήκος ακόμη 80 μ. το εσωτερικό μέτωπο του νότιου κλασικού τείχους, το οποίο διατηρείται σε καλή κατάσταση. Σημαντικά στοιχεία που προέκυψαν εδώ ήταν κυρίως μια μεγάλη "κλίμακα ανόδου", ένας κυκλικός πύργος και ένας μεγάλος οχετός για την απομάκρυνση των ομβρίων.

γ. Στο ακρότατο σημείο του αντίστοιχου Βόρειου λόφου της πόλης αποκαλύφθηκε (σε μήκος 50 μ. περίπου) το εξωτερικό μέτωπο του ίδιου πρώιμου κλασικού τείχους, με "λέσβια" δόμηση και διατηρούμενο μέχρι του ύψους των 2 μ.

δ. Στον ίδιο Βόρειο λόφο και σε συνέχεια παλιότερων ανασκαφικών τομών, ήρθε στο φως τμήμα μήκους ακόμη 35 μ. της υστεροκλασικής οχύρωσης της πόλης (αυτής δηλαδή, κατά τις πηγές, έκτισε ο Φίλιππος Β'), η οποία έχει αποκαλυφθεί μέχρι τώρα σε συνολικό μήκος 150 μ. περίπου. Σε επαφή με το εσωτερικό μέτωπο αυτής της οχύρωσης, αποκαλύφθηκαν και μεγάλα τμήματα αρχαίων οικιών με πολλά και σημαντικά κινητά ευρήματα, ανάμεσα στα οποία ένα μεγάλο αρχαίο μολύβδινο πλα-

Στάγειρα. Τοίχος αρχαικού ναού δίπλα στον βυζαντινό περίβολο.

Ολυμπόδο-Αρχαία Στάγειρα. Στο Κλασικών χρόνων.

κίδιο με ανάγλυφη παράσταση γρύπα, ένα μικρό πηλίνο ομοίωμα σπιτιού με χαρακτές διακοσμήσεις, ανοιχτά παράθυρα κλπ.

ε. Λίγα μέτρα νοτιότερα ανασκάφθηκαν μεγάλα και σημαντικά τμήματα λιθόκτιστων οικιών των αρχαϊκών και κλασικών χρόνων, οι οποίες διατηρούνται μέχρι ύψους 3 μ. Ανήκουν σε δύο οικοδομικά τετράγωνα και μας δίνουν σημαντικές πληροφορίες για την οικιστική οργάνωση των Σταγειρών.

στ. Στην Αγορά της πόλης (στον αυχένα μεταξύ των δύο λόφων της) ήρθαν στο φως, λαξευμένα στον φυσικό βράχο, ένας μεγάλος ληνός (πατητήρι) με τον πιθεώνα του*, με-

ρος των δημόσιων αποθηκών της και καταστήματα με μεγάλα αποθηκευτικά πιθάρια στα δάπεδό τους.

ζ. Στις νότιες υπώρειες του Βόρειου λόφου ήρθαν στο φως σημαντικά αρχιτεκτονικά λείψανα, μεταξύ των οποίων τμήμα του αρχαιότερου τείχους της πόλης με την πύλη της (στο υπέρθυρο εικονίζονται ανάγλυφα, και σε φυσικό μέγεθος ένας λέοντας και ένας κάρπος αντιμέτωποι, με αρχαϊκή επιγραφή γραμμένη βουτροφοδόν), ένα καλοδιατηρημένο μαρμαροθέτημα, διαστάσεων 4 x 6 μ., με ορθογώνια κόγχη στο κέντρο, η βάση πιθανότατα ενός μεγάλου βωμού, και ένα μεγάλο και επιμελημένο αιθιώτο οικοδόμημα

της Υστεροκλασικής περιόδου, που διατηρείται μέχρι ύψους 2,5 μ.

η. Τέλος, στην κορυφή ακριβώς του Βόρειου λόφου (όπου υπάρχει κάστρο της υστεροβυζαντινής περιόδου), άρχισε ν' ανασκαπτείται μεγάλος αρχαϊκός ναός, ο οποίος, κτισμένος με τεράστιους γρανιτινούς γωνιόλιθους, διατηρείται μόνο στο επίπεδο του κρηπίδωματος. Αποκαλύφθηκε, μέχρι τώρα, μόνο ο ένας μακρύς του τοίχος (σε μήκος 33 μ.), που διατηρείται σε ύψος 1,80 μ. Από τις μέχρι τώρα ανασκαφικές ενδείξεις, συνάγεται ότι ο ναός ήταν θωρηκτό ρυθμικό, με⁷ μαρμαρίνια αρχιτεκτονικά γλυπτά (κυμάτια ιωνικά, γείσο με ανθέμια και άνθη λυτού εναλλάξ) και με πλαστική διακόσμηση εξαιρετικής τέχνης στα αετώματα και τις μετόπες του, όπως προκύπτει από αρκετά, αλλά διάσπαρτα, τμήματα γλυπτών που βρέθηκαν.

* Πιθεών (ή πιθών) = αποθήκη κρασιού, λαδιού, σιτηρών κλπ.

Ancient Stageira during the Archaic and Classical Periods

K. Sismanidis

Excavations on the site of ancient Stageira commenced in September 1990 and continues every summer until today. In this short period, the boundaries of the ancient town were defined on the small mountainous "Liotopi" peninsula, not far from Olympiada. The south wall of the Classical phase of the town, which blocked up the peninsula from sea to sea, was located and revealed, thus contributing to the location of the town's limits. The recent excavations brought to light, beside the large sections of the Stageira fortification, the acropolis, several houses of the Classical and Hellenistic period, an Archaic sanctuary, a stoa of the Classical age, etc.

At the same time as the excavations were going on, the archaeological site as a whole was arranged and relevant works were scheduled or are in progress, so that the site, properly organized, can be opened to the public. Needless to say, Aristotle's birthplace, which is visited by a host of "pilgrims" from Greece and abroad, must remain clean and pure, unspoiled by any industrial or other pollution, so as to develop both its historical and archaeological physiognomy and thus become a sacred heritage for ever.

Στάγειρα. Ληνός (πατητήρι) λαξευμένος στο βράχο.

